

חלתית

החלתית נזכרת כמה פעמים במשנה: כצמח המשמש לרפואה (משנה שבת כ ג), ברשימת מאכלי עכו¹ האסורים באכילה (עבודה זרה ב ו) ועוד. כמו כן, נזכרה פעמים אחדות בתוספתא (שבת טז ג; ב"ק ו יז ועוד) ופעם אחת בספרי דברים (קז), כצמח תבלין. נזכרת כמה פעמים בתלמודים (ירושלמי שבת כ ה"ג ועוד; בבלי חולין נח ע"ב ועוד).

הזיהויים

■ **כלך החלתית, 'חלתית'** (*Ferula assafoetida*) - עשב רב-שנתי גבוה ממשפחת

כלך החלתית

הסוככיים. גדל באזור איראן ואפגניסטן. השרף שנמצא בגבעולים ובשורש חריף ביותר, ובמינון גבוה הוא רעיל. השרף המיובש משמש לתיבול ולרפואה, וכן גם העלים, שחריפותם מתונה יותר.¹ זוהי מסורת הזיהוי המרכזית, הנזכרת אצל כל הפרשנים כמעט.² היו שזיהו עם מינים קרובים, ביניהם **כלך**

מרוקני (*Ferula tingitana*)³ או

הסוג *Laserpitium*.⁴ בתפא"י זיהה עם המין הקרוב *Peucedanum ostruthium*, המשמש בעיקר לתיבול מאכלים.⁵

בלדור

■ **'בלדור'** (*Semecarpus anacardium*) - אגוז ממשפחת האלתיים הגדל בהודו, דומה לקשיו. צמח רפואי שנודע בעיקר בסגולתו לחיזוק הזיכרון. מופיע אצל מכה"מ כזיהוי שני.⁶

■ **גנציאנה צהובה** (*Gentiana lutea*) - צמח רב-שנתי עשבוני ממשפחת הערבזיים. מוצאו של

גנציאנה צהובה

הצמח בהרים שבמרכז ובדרום אירופה. לצמח סגולות רפואיות, והוא ידוע בטעמו המר. תפא"י מביא זיהוי זה באחד מאזכורי החלתית שבמשנה.⁷

עיון

כל הצמחים הנזכרים לעיל הינם צמחים המשמשים ברפואה העממית - דבר התואם את האזכור במסכת שבת.

כל הפרשנים (גם אלו שהציעו זיהוי אחר) הביאו את זיהוי החלתית עם כלך החלתית או מין דומה לו. יש להניח שלשימור השם בערבית יש חלק משמעותי בכך, כמו גם לסכנה שיש באכילת כמות גדולה של חלתית, כפי שזכר בתוספתא (ב"ק ו יז; חולין ד ה) ובבבלי (חולין נח ע"ב).

גם החוקרים הסכימו לזיהוי זה.⁸

הערות:

1. ראה בהרחבה: רענן, חלתית, 20.07.22 <https://daf-yomi.com/DYItemDetails.aspx?itemId=13764>.
2. פיה"ג (טבול יום עמ' 137 ש' 2): והחלתית הם הכי כטיית < להלן רמב"ם; רנאה"י (שבת כ עמ' 58): חלתית < להלן רמב"ם; ערוך (ח"ג עמ' 421, ערך 'חלתית'): פי' בלע"ז לזרו פודולינטו ובל' ישמעאל הם הכי חלתית < שם זה הינו כנראה שם מקובל באיטלקית בת התקופה ל *Ferula assafoetida* (עיי' קואומו, לעזים, ב, עמ' 459-458. וראה להלן רש"י); שכל טוב (בובר, בראשית לז): ודומה להן בדברי רבותינו התייה והחלתית והאלום... חלתית בלע"ז לזרו פולאנטו < נראה שזהו שיבוש של השם המופיע לעיל בערוך; רמב"ם (טבול יום א ה עמ' תרצב, וכן בשבת כ ג): הוא אלחלתית < شجرة الحلتيت=*Ferula assafoetida* (רמב"ם, רוזנר, עמ' 17-16, ע' 18; שם עמ' 174, ע' 223; עיסא, עמ' 82, ע' 8); ר"ש (עוקצין ג ה): פירש בערוך לסדא פודלינטא בלע"ז; (טבול יום א ה): התיאה והחלתית והאלום והאפונים - כולהו מיני זרעים; תנה"י (עמ' 194 ערך 'חלתית'): והוא צמח שיש לו פרי שהיו אוכלים אותו בשל הקור בארץ. והיא אלחלתית שמשמשים בה בתרופות, הגרגיר והשרף שלה, כפי שמשמשים ב-אלכשכאש וב-אלאפיון שהוא שרפו וחלבו; המליצה (ס"פ ד' 24): אנגודאן < انگدان/انجدان (פר),=*Ferula assafoetida* (סטיינגאס, עמ' 114. בספרי הרפואה הערביים מתייחס שם זה לעלים של *F. assafoetida* - ראה להלן, ע' תיאה) או *F. tingitana* (אחונדוב, עמ' 336-335. שם מזוהה

שם זה עם הצמח ששמו ביוונית σίλφιον ובלטינית Laser המופיע בספרות הקלאסית וזיהויו אינו ברור לגמרי. נראה שיש לזהותו עם אחד משני מיני *Ferula* שנוכרו כאן, וראה להלן כתכ"ה; רע"ב (שבת כ ג): כך שמה בערבי והיא חמה ונוהגין לאכלה במקומות הקרים; (טבול יום א ה): בערבי כך שמה חלתית, וקורין להו בלע"ז ספיט"דא; (עוקצין ג ה): כך שמה בערבי, ואע"פ שריח' רע רגילים ליתן ממנה במזונות < assafetida (איט.)=*Ferula assafoetida* (ברויאן, עמ' 274-275, ע' 1609); אלג'אמע (עמ' 117 ערך 'קורט של חלתית'): קורט של חלתית קטעה' חלתית; כתכ"ה (נב ע"ב): חלתית בל"ע [=בלשון ערב] הוא שרף אילן בעל ריח טוב ושמו בר' [=בלשון רומי] לשיר. ועליו דבר פליני' [=פליניוס]... ודיוסק' [=דיוסקורידס]... ופי' לגונא [כוונתו ל-*A. Laguna*, בן המאה ה-16, אשר הוציא מהדורה מבוארת של ה-*Materia medica* של דיוסקורידס. ראה: דיוסקורידס, לגונה] שם שב"ר היו קורא' אותו בין גיודאיקום, וב"ל בינג'ואי [כך אצל בוקסטורף (בוקסטורף, לקסיקון, עמ' 779-778)] < Laser (לט.) = binjuí/benjuí/menjuí (ספ.) [אורוזקו, מילון, עמ' 130; דיוסקורידס, לגונה, עמ' 326, שם מופיע בהערותיו של לגונה גם השם 'ben iudaico', כדברי די לארנה] כיום מתאר השם הספרדי את השרף של מיני *Styrax*, אך לא ברורה ההוראה המדויקת כאן. נראה כי הכוונה כאן לצמח בעל שרף הנקרא ביוונית הקלאסית σίλφιον, ובלטינית Laser או Laserpitium (ראה למשל פליניוס, טבע, 5, עמ' 444, ספר XIX, פסקה 38; שם, 6 עמ' 364-366, ספר XXII, פסקה 101, ועוד. אין הכוונה לסוג ממשפחת הסוככיים שזהו שמו המדעי כיום), המזוהה בסבירות גבוהה עם *Ferula tingitana* (כלך מרוקני) או *F. assafoetida* (לידל וסקוט, עמ' 1599; לואיס ושרט, עמ' 1038; דיוסקורידס, גודייר, עמ' 328, ח' III, ע' 94). וראה רש"י להלן; מכה"מ (ב"א ד' 47, שבת כ): אנגושת גנדידה [בהמ"ל: גנדה] < انگشت گندب = *Ferula assafoetida* (סטיינגאס, עמ' 114).

3. ראה בהערה קודמת, אפשרות להבנת הזיהוי של המליצה ושל כתכ"ה.
4. רגמ"ה (חולין נח ע"ב): לסרא; רש"י (שבת קמ ע"א; עבודה זרה לה ע"ב; חולין נח ע"ב): לזרא < Lazre (צר. עתיקה) = laser (צר. [דרמשטטר ובלונדהיים, עמ' 86, ע' 628]) = *Laserpitium* (ניקולוב, מילון, עמ' 711; ון ווייק, מילון, ב, עמ' 893). ייתכן כי בעבר שימש Laser/Laserpitium כשם של מיני *Ferula* - לעיל (הערה 1) בזיהויו של כתכ"ה.
5. תפא"י (שבת כ ג, מד ע"ב): מייסטר ווארץ, והוא שורש עשב; (עוקצין ג ה, קעה ע"א) מיני עשבי' שמשמין במאכל < Meisterwurz (גר.)=*Peucedanum ostruthium* (ון ווייק, מילון, א, עמ' 973; ניקולוב, מילון, עמ' 736. סינונים של *Imperatoria ostruthium*. עוד נקראים כך מיני *Astrantia* [אף הוא סוג ממשפחת הסוככיים. ון ווייק, מילון, א, עמ' 144]).
6. מכה"מ (ב"א ד' 47, שבת כ): יא [=או] בלאדור < بلادور/بلاد Semecarpus anacardium (סטיינגאס, עמ' 196; אחונדוב, עמ' 353); על זיהוי זה ראה עוד: בניהו, בלאדור.
7. תפא"י (בדפוסים מאוחרים, עוקצין ג ה): ענציאן בלשון אשכנז. והוא ג"כ מין עשב מריח < Enzian (גר.)=*Gentiana lutea* (ון ווייק, מילון, א, עמ' 580).
8. לעף, פלורה, ד, עמ' 70; צ'ז'יק, אוצר, עמ' 49; פלדמן, משנה, עמ' 375 (הוא מדבר על כמה מיני *Ferula* ולא על מין אחד מסוים); פליקס, צומח, עמ' 65.